

НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ УКРАЇНИ
“КИЇВСЬКИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ ІНСТИТУТ імені ІГОРЯ
СІКОРСЬКОГО”
ФАКУЛЬТЕТ ЛІНГВІСТИКИ
КАФЕДРА ТЕОРІЇ, ПРАКТИКИ ТА ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЇ
МОВИ

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни «Основи перекладознавства»
на тему: «Засоби вираження експресивності в текстах жанру фентезі та
особливості їхнього відтворення в перекладі (на матеріалі роману Дж.
Р.Р. Толкіна «Володар перснів»)»

Студентки 4 курсу, групи ЛАз – 81
Напря́м підготовки / спеціальність
6.020303 / 035 «Філологія»
Зотової Анни Романівни
Керівник Гавриленко Валерія
Миколаївна
Національна оцінка _____
Кількість балів: _____

Члени
комісії _____

(підпис) (науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис) (науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

(підпис) (науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В ТЕКСТАХ ФЕНТЕЗІ.....	6
1.1. Жанрово-стилістичні особливості творів фентезі.....	6
1.2. Категорія експресивності. Засоби реалізації експресивності в художньому тексті.....	9
1.3. Специфіка відтворення експресивності у перекладі творів фентезі.....	12
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ДЖ. Р.Р. ТОЛКІНА “ВОЛОДАР ПЕРСНІВ” ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ.....	18
2.1. Аналіз засобів вираження експресивності на графічному рівні	18
2.2. Аналіз засобів вираження експресивності на фонетико-фонологічному рівні.....	22
2.3. Аналіз засобів вираження експресивності на морфологічному рівні.....	24
2.4. Синтаксично-стилістичні засоби вираження експресивності... 	26
2.5. Аналіз засобів вираження експресивності на лексичному рівні	29
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	34

ВСТУП

Протягом багаторічного існування філологічної науки увага вчених була зосереджена на дослідженні особливостей художнього тексту, аналізі його категорій та властивостей. Автор-творець художньої дійсності цілеспрямовано звертається до почуттів читача, пробуджуючи у ньому відповідну реакцію. Завдяки цьому реалізується експресивна функція, одна з найважливіших функцій мови, пов'язана насамперед із передачею емоцій. У кожному тексті вона виступає засобом прагматики, впливаючи на поведінку та внутрішню духовну діяльність людини.

З розвитком нових жанрів літератури розширюється поле досліджуваних різновидів тексту. В даний час все більшого поширення та визнання набуває такий специфічний жанр як фентезі, який, безумовно, виділяється своїми жанрово-стилістичними особливостями і тим самим представляє інтерес не тільки читачів, а й лінгвістів та перекладачів.

Переклад твору жанру фентезі – це творче переосмислення тексту. Перекладач під час роботи над текстом має справу з різними рівнями мови, різними елементами тексту, він інтерпретує їх значення в оригіналі та зважає прийнятність тих елементів, які хоче використати під час перекладу. Експресивність, емотивність та оцінність, широкий асортимент стилістичних прийомів та фігур мовлення можуть бути відтворені у перекладі, однак це вимагає від перекладача творчого підходу. Не надавши належного значення перекладу експресивних засобів, перекладач ризикує неправильно інтерпретувати емоції героїв, зробити текст “сухим” і нецікавим, не реалізувавши тот прагматичний емоційний вплив на читача.

Актуальність теми зумовлена тим, що категорія експресивності продовжує досліджуватися і відкривати нові шляхи її реалізації у перекладі. А фентезі залишається одним з найпопулярніших жанрів

літератури і саме в ньому найяскравіше проявляються мовні засоби експресивності.

Метою даної роботи є дослідження основних засобів вираження експресивності, аналіз їх використання на конкретному матеріалі і визначення особливостей їхнього відтворення у перекладі.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- визначити поняття «експресивність»;
- розглянути основні засоби вираження експресивності;
- визначити жанрово-стилістичні особливості текстів фентезі.
- проаналізувати засоби вираження експресивності на всіх рівнях мови;
- розкрити основні способи перекладу засобів вираження експресивності
- проаналізувати значення трансформацій при передачі змісту тексту оригіналу

Об'єктом дослідження є категорія експресивності.

Предметом виступають засоби вираження експресивності та способи їх відтворення у романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів».

При вирішенні поставлених завдань були використані наступні **методи і прийоми**:

- аналіз і синтез;
- функціональний метод;
- метод суцільної вибірки
- метод класифікації;
- метод порівняння;
- описовий метод;
- прийом систематики і класифікації;
- метод індукції;
- метод лінгвостилістичних абстракцій.

Матеріали дослідження. Основою дослідження став текст оригіналу роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» і його переклади,

здійснені А.В. Неміровою та О. В. Фешовець і Н. Л. Федорак. Також були використані навчальні посібники і статті з теоретичним матеріалом вивчення мовних засобів вираження експресивності.

Наукова новизна даного дослідження визначається актуальністю аналізованого матеріалу.

Теоретична і практична значимість роботи заключається в тому, що отримані висновки і результати можуть бути використані при опрацюванні англomовних художніх текстів.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗАСОБІВ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В ТЕКСТАХ ФЕНТЕЗІ

1.1. Жанрово-стилістичні особливості творів фентезі

У наші дні не можна досліджувати художній стиль, не враховуючи жанр «фентезі», що досить швидко розвивається і твори якого вже тривалий час є одними з найпопулярніших у сучасній літературі.

Літературознавча енциклопедія надає таке визначення поняттю: фентезі (англ. *fantasy* — «фантазія», «вигадка», «казка») – жанровий різновид фантастики, в якому використовуються ірраціональні мотиви чарівництва, змальовуються віртуальні світи із середньовічними реаліями, нетехнічною психологією. [11, с.622]

Жанр фентезі народився в Англії на початку ХХ століття. Він заснований на використанні міфологічних та казкових мотивів. Фентезі передбачає розкриття споконвічних морально-філософських та соціальних питань, але розглядаються ці питання в іншому, паралельному світі, створеному на основі різних міфів, легенд, епосів, перероблених фантазією автора. Головна мета фентезі - не розповіді про великих воїнів, магів і гостровухих виродків нелюдського походження, а розповідь про боротьбу Добра і Зла в людській душі, про шляхи становлення самосвідомості особистості. У цьому жанрі будь-яка містика, чарівні істоти, обов'язкова чіткість у розстановці сил є лише засобами для образності, чіткості розповіді, а не його основою. [22]

Розвиток цього літературного феномену розпочався з виходу книги «Володар перснів» авторства Джона Рональда Руела Толкіна, англійського письменника, лінгвіста, літературознавця та медієвіста. У ХІХ – ранньому ХХ століттях фентезійні твори часто були опубліковані в тих самих періодичних виданнях, що й твори наукової фантастики. Нерідко й автори писали в обох вищезазначених жанрах. Сам автор визначав жанр своїх

творів як "феєрі" (від англ. Fairy - "казковий", "чарівний"). Дійсно, законними попередниками фентезі є казка, романс та байка. У фентезі є багато спільних характеристик із казкою: звернення до фольклору, міфології, присутність магії, чарівних істот, артефактів та ін.

Але принципова відмінність цього напрямку від казок все ж існує. Відмінність полягає в картині світу в якому відбувається дія, а також його внутрішня логіка. Як правило, казки дають мінімальне розуміння світоустрою, в них може статися що завгодно, та не існує розмежувань між природним та надприродним. У фентезі все надприродне пояснюється дуже легко: цей світ логічний і внутрішньо несуперечливий, а також особливим чином співвіднесений з реальністю.

Одним з найбільш важливих і визначальних для жанру фентезі ознак є абсолютна свобода автора. Це радикально різнить жанр фентезі від наукової фантастики. "Наукова фантастика описує ймовірне, і автор обмежений певними рамками, тому що він змушений дати пояснення неймовірному, обґрунтувати світ науково чи псевдонауково" [8, с.22-24].

Примітним є ще один момент, характерний для творів жанру фентезі. Це інтерес до старовини, багатства, різних елементів минулого. На це, зокрема, вказується та в одному з визначень жанру фентезі (такий вид середньовічної зброї, як меч, кращий у порівнянні з сучасним озброєнням): "...The characters are often searching for an object which will cause good to win over evil, and they usually fight with swords rather than modern weapons" [1, с.492].

Наявність таких елементів можна виокремити як характерних для жанру фентезі:

- магія та чари,
- особливий хронотоп (світ книг у жанрі фентезі часто зовсім не пов'язаний із реальним світом);
- фольклорні та міфологічні мотиви,

- герой, його вчинки та місце у світі,
- конфлікт добра та зла
- свобода авторського задуму ("події та вчинки героїв повинні вкладатися в логіку твору, але сама вона не має обмежень і залежить лише від волі автора")

Важливо приділити увагу складовим, що визначають приналежність фентезі до художньої літератури. «Однією з ключових рис художнього стилю називають його обов'язкову естетичну функцію. Завдання автора фентезі полягає у створенні унікального світу, з детально продуманими, реалістичними образами персонажів, яскравим і водночас динамічним описом подій тощо. Твори фентезі – як і всі художні тексти – повинні впливати на читача, викликати певну чітко виражену реакцію [12,с.622]

Твори жанру фентезі насичені специфічними мовними особливостями, які в більшості проявляються на лексичному та словотворчому рівнях. Описуючи створений авторською уявою світ, де реальні об'єкти і явища співіснують з вигаданими, письменник - фантаст практично не може обійтися існуючим словниковим фондом. Тому, наприклад, у творах фентезі часто можна помітити слова, вигадані автором (оказіоналізми). Також широко використовуються епітети, порівняння, метафори, повтори, гра слів, іронія, антропоніми та топоніми, діалектизми. Окрім лексичних засобів, активно використовуються синтаксичні. Це різні експресивні синтаксичні конструкції, еліптичні речення, інверсія, риторичні питання та ін.

1.2. Категорія експресивності. Засоби реалізації експресивності в художньому тексті

Художній текст є особливою формою комунікації. Характер комунікації художнього тексту відрізняється від характеру комунікативності природного людського мовлення. Якщо у природному

діалозі жест і міміка є спонтанними, то у художній літературі – це навмисно створений літературно-стилістичний прийом.

Експресивність у широкому розумінні – не що інше, як виразність, той вплив, який здійснюється на чуттєву сферу людини деякими мовними одиницями. Л. Мацько сформулював таке визначення експресивності: „експресивність (лат. *expressus* – вираження) є семантико-стилістичною властивістю мовних одиниць, психологічно і соціально вмотивованою, яка забезпечує цим одиницям повноцінне функціонування і створення стилістичного значення, фону, ефекту” [24]

А.І. Єфімов, ототожнює експресивність з виразністю: «Експресія – це виразно-зображальні якості мови, які відрізняють її від звичайної, стилістично нейтральної, роблять мовні засоби яскравими, образними, емоційно забарвленими». Він зазначає, що експресія є семантичною і емоційно-оцінною категорією. [9 с.519]

Тож, виразність, або експресивність – особлива структурна організація мови, яка робить письмову і усну мову живою і неповторною, створює образи, що запам'ятовуються. Експресивність властива одиницям усіх рівнів мовної структури, проте найвиразніша мовна одиниця – це слово, оскільки слово – основна й водночас найбільш семантично рухлива одиниця, що у повсякденній свідомості представляє все поле мови.[21, с.128 с.]

Експресивність – поняття комплексне. Воно поєднує в собі кілька факторів: інтенсивність, образність, емотивність, оцінність, емоційність. В художньому тексті ці фактори реалізуються за допомогою мови, впливу мовних засобів різних рівнів. Для того, щоб вплинути на читача, викликати у нього певні почуття, автор використовує різноманітні засоби вираження експресивності. Важливим фактором є емотивність. Під емотивним розуміють текст, який відбиває емоційний стан героїв та їх взаємини.

Експресивність також тісно взаємодіє з категорією модальності, яка безпосередньо пов'язана з прагматичною орієнтованістю висловлювання, що впливає на структуру тексту та вибір лінгвістичних засобів його побудови. Під прагматичним аспектом тексту у цьому випадку розуміється його функціональна спрямованість, тобто орієнтація виконання заздалегідь наміченої мети повідомлення. [7,с.139]

Було зазначено, що експресивність властива одиницям усіх рівнів мови, а саме одиницям графічного (рівня), фонетико-фонологічного, лексичного, фразеологічного, словотвірного, граматичного (морфологічного та синтаксичного).

Графічна експресивність виникає при використанні графем та їх особливої комбінації (наприклад, розділових знаків). Самі літери можуть своєю формою, розміром, кольором, типом створювати експресію. Графічну образність викликає також спеціальне розподіл висловлювання на абзаци, строфи. Так наприклад створюються фігурні вірші. «Зазвичай графічні засоби спрямовані на передачу емоційного забарвлення, тобто почуттів, які письменник повідомляє читачеві, або емпізи як загального спеціального збільшення зусиль того, хто говорить, особливо підкреслює частину висловлювання або підказує наявність підтексту. [3,с.302]

Основним засобом фонетико-фонологічної експресивності є фонетичні фігури, такі як асонанс (повторення) голосних, співзвучність голосних звуків), алітерація (повторення приголосних), анафора (повторення звуків на початку), епіфора (повторення звуків у кінці), контракція (стиснення), метатеза (перестановка звуків чи складів) тощо. На цьому рівні експресивність частково реалізується в рамках того, що називається фонетичним символізмом. [20,560 с.]

Лексична експресивність являє собою суб'єктивно-емоційне відношення того хто говорить до висловлювання, виражене лексичними засобами. Лексичні носії експресивності являють собою найчисленнішу

групу та включають різні підгрупи: експресивні іменники; експресивні прикметники; експресивні дієслова; а також різноманітні тропи (метафору, метонімію, гіперболу, літоту та ін.)

Фразеологічну експресивність породжують особливі фразеологічні одиниці (деякі відносять цю категорію до лексичного рівню мови). «Фразеологізми, як одиниці вторинного утворення, створюються для конкретизації та, що особливо важливо, для образно-емоційної оцінки предметів та явищ, вже названих у мові. [6,с.320]

Синтаксичну експресивність створюють синтаксичні форми, синтаксичні одиниці і стилістичні фігури, емоційні конструкції ,окличні речення, еліптичні речення, інверсія тощо.

1.3.Специфіка відтворення експресивності у перекладі творів фентезі

Відповідно до теорії перекладу, метою перекладу як процесу є встановлення максимально близьких відносин еквівалентності між вихідним та текстом оригіналу, при цьому показником ступеня еквівалентності може бути спільність функцій тексту оригіналу та перекладу. Серед основних функцій будь-якого тексту можна відзначити наступні: інформативна функція – передбачає передачу інформації; апелятивна – припускає, що текст надає на адресата певний вплив; емотивна - відбиває ставлення автора до тексту; фатична – сигналізує про початок і кінець повідомлення [13, с.47]

Виходячи з основних функцій тексту, можна зробити висновок, що для досягнення мінімального рівня еквівалентності, необхідно досягти функціональної спільності текстів оригіналу та перекладу. Тому одне з головних завдань перекладача полягає у передачі інформаційно-фактичної складової оригінального тексту. Однак для художнього тексту цього явно недостатньо, оскільки в текстах цього жанру передається не лише

фактична, а й емоційно-естетична інформація, реалізуючи апелятивну та емотивну функції.

Багато аспектів перекладу текстів жанру фентезі залишаються до кінця не вивченими. В даний час недостатньо описані труднощі перекладу фентезійних творів, і, відповідно, не розроблена типологія перекладацьких помилок і перекладацьких стратегій на основі порівняльного аналізу.

Враховуючи синтез чарівної казки і міфу в структурі фентезійного твору, можна прийти до наступного висновку: під час перекладу фентезійних творів необхідно враховувати основні вимоги до перекладу чарівних казок і міфу, а саме: дбайливе ставлення до образної системи твору-оригіналу, до засобів первинної та вторинної образності; відтворення індивідуального стилю автора; передача певного естетичного впливу з урахуванням можливого прочитання та інтерпретації твору на декількох рівнях.

Образність та експресивність художнього тексту створюються за рахунок взаємодії в тексті мовних одиниць різних рівнів (звукових, лексичних, морфологічних, синтаксичних). Закономірно, що, як і в оригіналі, образність та експресивність перекладу передаються за допомогою різних стилістичних прийомів. [3,с.56]

Перекладацькі трансформації є засобом досягнення функціональної еквівалентності художнього тексту. Функціональна еквівалентність проявляється на лексико-граматичному, і на комунікативно-прагматичному рівнях. Тому навіть у разі якщо формальні властивості мови були збережені, можна говорити про функціонально еквівалентний переклад. Це відбувається за умови, якщо не втрачені функціональні атрибути тексту оригіналу та його комунікативна цінність. [16,с.196]

Ю. Найда запропонував розрізняти також формальну і динамічну еквівалентність перекладу. Формальна еквівалентність – коли перекладач прагне відтворити повідомлення якомога ближче до форми й змісту

оригіналу, передаючи максимально точно його загальну структуру й окремі її складові елементи. Щодо динамічної еквівалентності, то у цьому випадку перекладач ставить за мету створення між перекладеним текстом та його читачем такого самого зв'язку, який існував між оригінальним текстом і його читачем – носієм мови. Такий тип перекладу особливо цінує повну природність засобів вираження, які часом відбираються так, щоб, сприймаючи текст, читач взагалі не виходив за межі власного культурного контексту, що, в свою чергу надає другорядного значення відтворенню структурно-формального аспекту оригіналу. [15,с.99–114]

Лексико-граматична еквівалентність може бути досягнута шляхом встановлення відповідностей між структурами двох мов, при цьому основний акцент робиться на метамовній (здатності описувати і досліджувати мову мовними засобами) та фатичній функції (контактовстановлюючою). Комунікативно-прагматична еквівалентність досягається аналогічністю експресивної та конативної функцій (вираження у мові того, хто говорить, його спрямованості на адресата, бажання вплинути на нього якимось чином) оригіналу та перекладу. [14, с.364]

Л. С. Бархударов визначає перекладацькі трансформації як численні і якісно різноманітні перетворення, які здійснюються для досягнення перекладацької еквівалентності (адекватності) перекладу всупереч розбіжностям у формальних і семантичних системах двох мов» [5,с.324]

Потреба у використанні перекладацьких трансформацій виникає через відмінності в лексичному складі, а саме в понятійній сфері та смислового обсязі слів різних мов.

Серед основних лексичних перекладацьких трансформацій, які найчастіше застосовують перекладачі є:

- генералізація (заміна одиниці, що має більш вузьке значення, одиницею з ширшим значенням)

- конкретизація (заміна одиниці, що має більш ширше значення, одиницею з менш вузьким значенням, перетворення, зворотне генералізації)
- модуляція (заміна слова або словосполучення мови перекладу на слово або словосполучення на мові перекладу, значення яких можна вивести логічним шляхом з початкового значення)
- транслітерація або транскрипція (відтворення форми лексичної одиниці тексту оригіналу за допомогою літер та звуків мови перекладу).
- калькування (коли складові частини слова або словосполучення у тексті оригіналу замінюються їх прямими відповідниками у тексті перекладу)
- антонімічний переклад (заміна форми слова або словосполучення на протилежну, при цьому значення одиниці зберігається)
- додавання слів (додавання у текст перекладу лексичних елементів, що відсутні в оригіналі, з метою правильної передачі смисла тексту оригіналу та дотримання мовленнєвих і мовних норм мови перекладу)
- вилучення слів (усунення в тексті перекладу тавтологічних лексичних елементів, які за нормами мови перекладу є частинами імпліцитного смислу тексту).[10,с.303]

Граматична система мов також різна: відрізняються сполучуваність і порядок слів у реченні, структура самих речень, їх використання та види.

Серед граматичних трансформацій можна виокремити такі:

- членування речення (прийом при якому синтаксична структура в тексті оригіналу поділяється на дві або більше предикативних конструкцій в тексті перекладу)
- об'єднання речень (перетворення складного речення в вихідній мові в просте речення в мові перекладу або зміна синтаксичної структури

вихідного речення при перекладі за допомогою об'єднання декількох простих речень)

- граматична заміна (заміна форми мовної одиниці вихідного тексту на іншу форму цієї ж одиниці в тексті перекладу)
- перестановка (зміна розташування мовних елементів в тексті)

Під час перекладу фентезі перекладач звертається до трансформацій, щоб наголосити на незвичності описуваного фантастичного світу. Використання даних прийомів допомагає зробити текст перекладу більш стилістично витриманим та цікавим. Звісно ж, що експресивний варіант перекладу є найбільш адекватним, оскільки підкреслює своєрідність цієї казкової місцевості.

Орієнтація на передачу денотативного та коннотативного компонентів значень експресивної та емоційно-оцінної лексики, що використовується у фентезі, визначає у багатьох випадках необхідність стилістичної адаптації, пов'язаної з використанням широкого асортименту трансформацій, таких як калькування, опущення та додавання слів. синонімія.

Не приділивши належної уваги перекладу експресивної лексики, перекладач ризикує неправильно інтерпретувати емоції, що виявляються героєм, і цим зруйнувати макростилістичний елемент твору.

Для перекладу образного засобу необхідно визначити його інформаційний зміст, його семантичну структуру. В образному засобі має місце акт: оцінки; номінації; естетичної інформації.

Виділяються такі параметри адекватності під час перекладу експресивних засобів у плані змісту:

- передача семантичної інформації;
- передача емоційно-оцінної інформації;
- адекватність передачі експресивної інформації;
- адекватність передачі естетичної інформації.

Переклад можна вважати рівноцінним, якщо слово мовою перекладу володіє тим самим асоціативним полем, що й слово вихідною мовою, оскільки це викликає у читача перекладу ту ж активність думки та уяви, що й у читача оригіналу

Отже, можна зробити висновок, що фентезі – це самостійний жанр, який має у своєму корінні мотиви міфу та казки. Це унікальна магічна картина світу, яка динамічно співвідноситься із реальним всесвітом. Фентезійні твори мають свої специфічні особливості, які було визначено нами у першому розділі. Як і всі художні твори, література фентезі збагачена мовними засобами, що відповідають за експресивність та образність тексту.

Експресивність є дуже важливою категорією саме в художньому тексті, вона суміжна з категорією виразності, емоційності та модальності, реалізується одиницями всіх рівнів мови та виконує функцію прагматики. Було розкрито поняття еквівалентності тексту та способи її досягнення за допомогою перекладацьких трансформацій.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ ЕКСПРЕСИВНОСТІ НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ДЖ. Р.Р. ТОЛКІНА “ВОЛОДАР ПЕРСНІВ” ТА ЇХ ВІДТВОРЕННЯ У ПЕРЕКЛАДІ

Експресивність характерна для всіх рівнів мовної структури – графічного, фонетико-фонологічного, лексичного та граматичного. На кожному рівні представлені відповідні мовні засоби, що реалізують категорію експресивності.

2.1. Аналіз засобів вираження експресивності на графічному рівні

Графічна експресивність може реалізуватися як за допомогою позамовних художніх засобів (кольора, шрифту, графічних виділень), так і за допомогою пунктуації. Пунктуація виражає ритміко-мелодичну будову мови: наголос, тон голосу, паузи, інтонацію. Розділові знаки використовуються також для зображення емоційного стану мовлення, наприклад: гніву або здивування.

К графічним засобом актуалізації композицій відноситься капіталізація букв. Цей засіб використовується для всіх сюжетних блоків тексту роману. Всі ключові слова у «Володар Перснів» капіталізовані. Наприклад слово «ворог»: усі різноманітні позначення написані з великої літери.

Наприклад: *Shadow, the Enemy, Dark Lord*, таким чином цим словам надається більше значення, продемонстрована їх велич.

В усіх україномовних перекладах ці назви також позначені з великої літери.

Лексична одиниця, що означає шлях "the Road", так само капіталізована. За допомогою даного прийому ще більше переконуємось у небезпеці місії, покладеної на головного героя:

«You step into the Road, and if you don't keep your feet, there is no knowing where you might be swept off. [2, с.45]

У перекладі А.Немірової ця лексична одиниця не була капіталізована:

«Зробиш крок по дорозі, та якщо не утримаєшся, невідомо, куди тебе може занести. Чи розумієш ти, що оця сама стежка веде до Чорнолісся, а при бажанні, йдучи по ній, опинишся на Самітній Горі чи й зовсім уже у страшних краях!» [19,с.55]

Н.Федорак використав прийом капіталізації як в оригіналі:

«Ступиш на Дорогу і, якщо не втримаєшся, то не знаєш, куди тебе заведе. Чи ти усвідомлюєш, що саме ця стежина іде через Морок-ліс, і, якщо дозволиш, вона заведе тебе до Самітної Гори чи навіть далі, у страшніші краї?» [18,51]

Такі поняття, як “жалість” та “пощада” персоніфіковані і, як наслідок, написані з великої літери:

«Pity? It was Pity that stayed his hand. Pity and Mercy: not to strike without need.» [2, с.58]

«Жаль? Саме Жаль і стримав його руку. Жаль і Милосердя: не вбивати без потреби.» [18,с.63]

«От про що ти жалкуєш? А Більбо пожалкував убивати без потреби. Жалість стримала його руку - і милосердя.» [19,с.67]

При перекладі цих речень А.Немірова використала трансформацію заміни частини мови (прислівник “жаль” на дієслово “жалкувати”), а також

додавання слів і перестановку. В її перекладі слова “жалість” та “пощада” не капіталізовані.

Унікальність перснів влади також передана за допомогою капіталізації. Крім того, різниця між магічними перстнями та Перстнями Саурона підкріплена на лексичному рівні за допомогою прийому протиставлення:

«In Ereion long ago many Elven-rings were made, magic rings as you call them, and they were, of course, of various kinds: some more potent and some less. But the Great Rings, the Rings of Power, they were perilous»[2, с.48]

«У прадавні часи, в Ереїоні, ельфійські майстри-золотоковці викували декілька перснів, які ти, мабуть, назвав би чарівними. Вони мали різну силу. Слабіші робилися на пробу, заради вправи, але я вважаю, що смертним істотам навіть рони почасти небезпечні. Але Старші Персні, Персні Влади - ті просто загрожують загибеллю... [19,с.58]

У цьому прикладі А.В.Немірова використала трансформацію граматичної заміни, замінивши пасивний стан речення активним, також додавання лексичних одиниць “елфійські майстри-золотоковці” і перестановка.

У тексті роману, що досліджується, часто зустрічається написання слів курсивом. Наприклад, за допомогою курсива робиться акцент на важливості певних слів:

«And if he often uses the Ring to make himself invisible, he fades...»
[2,с.76]

«А хто часто надіває перстень, щоб стати невидимкою, починає ТАНУТИ» [19,с.82]

А.В.Немірова зробила акцент на слові за допомогою великих літер.

Ще один цікавий графічний прийом, який можна помітити у трилогії Дж.Р. Р. Толкіна, це використання діакритичних знаків — додаткові знаки, що служать для позначення різних звуків [у транскрипції] і їх відтінків, зображуваних однією й тією самою буквою

Дж.Р.Р. Толкін вживає діакритичні знаки, не притаманні англійській писемності (надрядковий або підрядковий знак при букві, що вказує на вимову, яка відрізняється від вимови звука, позначеного цією ж буквою без знака)

“Nûmenor”, “Kheled-zâram”, “Kibil-nâla”

“Нуменор”, “Келед-Зарам”, “Кібель-Нали”

А.В.Немірова використовує прийом транскрипції для перекладу цих назв без використання діакритичних знаків.

2.2. Аналіз засобів вираження експресивності на фонетико-фонологічному рівні

Фонетико-фонологічна експресивність – експресивність, засобами якої є фонетичні фігури, звуконаслідування, звукопис, і навіть переклад у графічну форму своєрідності та помилок у вимові. Вимовні своєрідності можуть бути наслідком схвильованості, обурення того, хто говорить, печалі, жалю. У писемному мовленні звукопис передає паралінгвістичні моменти (покашлювання в розмові або зітхання).

Особливістю авторського стилю Дж.Р.Р. Толкіна є використання такого стилістичного прийому, як алітерація. У більшості випадків за допомогою алітерації підкреслюється небезпека, що загрожує героям:

«It was not bird no beast» [2, с.88]

«Це не птах і не звір» [18, с.90]

«*To ne звір і не птах*» [19, с.93]

В обох україномовних варіантах ми бачимо дослівний переклад, алітерація при перекладі була втрачена.

Алітераційні вірші, у яких толкінівські експерименти з давньоанглійським віршем знайшли своє завершення, відрізняються особливою формальною строгістю (в одному з листів сам Толкін відгукувався про них як про “written in the strictest form of Anglo-Saxon alliterative verse”). Тим не менш, всі тексти відрізняються метричною різноманітністю з переважанням типу А, що помітно вже в другому вірші, що зустрічаються в романі – це короткий заклик до зброї (звернення до воїнів), проголошуваний королем Рохана Теоденом (у дужках зазначений метричний тип кожного з коротких рядків)):

(B) Arise now, arise, Riders of Théoden! (A)

(D)Dire deeds awake, dark is it eastward.(A)

(B)Let horse be bridled, horn be sounded!(A)

(D)Forth Eorlingas! [2, с.643]

У перекладі А.Немірової ми знаходимо такі рядки:

- Прокиньтесь, люди Теодена!

Час настав сідлати коней! [20, с.45]

Був використаний прийом вилучення та узагальнення.

Ще один приклад алітерації, який був чудово відтворений А.В.Неміровою у перекладі:

«Ho! Ho! Ho! to the bottle I go

To heal my heart and drown my woe.

Rain may fall and wind may blow,

*And many miles be still to go,
But under a tall tree I will lie,
And let the clouds go sailing by.»* [2,с.128]

*«Хей! Хо! Плящина в мене є,
Що зцілить серденько моє,
І під дощем, і на вітрах,
І не страшний далекий шлях!
Нехай собі біжать хмарки,
А я поспав би залюбки.»* [19, с.132]

Прикладом вираження експресії на фонетико-фонологічному рівні є також вигуки. У романі “Володар Перснів” цей засіб часто використовуються у мові “Старого Ента” (ориг. “Treebeard”) :

«Hoo now!’ replied Treebeard. ‘Hoo! Now that would be telling!’ » [2, с.568]

«Хо-хо, - пхикнув Древес. - Хо-хо! Довго довелося б тобі слухати!» [19, с.187]

«Hoom, hm; hoom, hm, how did it go? Room tum, room tum, roomty toom tum.» [2, с.567]

«Гм-гм, а далі? Тра-та-та та-там... та-там...» [20,с.353]

А.В.Немірова підбрала оптимальний відповідник вигуку, еквівалентний мові оригіналу.

2.3. Аналіз засобів вираження експресивності на морфологічному рівні

Експресивність висловлювання посилюється завдяки вживанню такої граматичної категорії як ступень порівняння англійських прикметників і прислівників:

«The Fallohides, the least numerous, were a northerly branch. They were more friendly with Elves than the other Hobbits were, and had more skill in language and song than in handicrafts;» [2,с.27]

«Ясноголові, найнечисленніші, були представниками північної гілки народу. Вони частіше дружили з ельфами, ніж інші гобіти, мали більше здібностей до вивчення мов і співу, ніж до ремісництва;» [19,с.30]

Переклад повністю відповідає тексту оригіналу; була використана граматична заміна частини мови “more friendly” на “частіше дружили”.

«If it is a worse road than the Redhorn Gate, then it must be evil indeed,’ said Merry. ‘But you had better tell us about it, and let us know the worst at once.» [2,с.371]

«Ну, якщо там гірше, ніж на Багряному Розі, то вже дійсно має бути моторошно, - сказав Меррі. - Але краще вже відразу дізнатися про все найгірше!» [19,с.375]

Експресивність на рівні морфології у трилогії “Володар Перснів” яскраво проявляється в утворенні okazіonalіzmів.

Більшість okazіonalіzmів утворені методом словоскладання:

«Wormtongue?’ said Gandalf, looking sharply at the guard.» [2, с.56]

Wormtongue – ім'я одного з негативних героїв, зрадника, який мав намір привласнити собі награване багатство. Okazіonalіzm складається з двох іменників worm – черв'як, глист; та tongue – мова, манера говорити.

А.Немірова переклала цей авторський неологізм як “Гадючий Язик”

«Гадючий Язик? — перепитав Гандальф» [19, с.59]

В інших маловідомих перекладах можна знайти такі варіанти як: *Гниловуст, Червовуст, Червовслів, Зміїний Язик.*

Оказіоналізм *Oakenshield* складається з двох слів “oaken” - дубовий та “shield” - щит

А.Немірова перекладає як “Дубоцит”

Shire-muster – гобітанські збори або віча, утворено з двох іменників shire – Гобітанія та muster – збори, віче.

Wilderland – Глухомання (пер. А.Немірової) утворене шляхом складання прикметника wilderness – дика, занедбана місцевість та land – земля, суша, ґрунт; країна. У трилогії йдеться про територію, на якій раніше мешкали поселенці, але згодом вона була пограбована та спустошена

Використання зменшено-пестливої форми імені можна також віднести до морфологічних засобів вираження експресивності:

«...but his closest friends were Peregrin Took (usually called Pippin), and Merry Brandybuck (his real name was Meriadoc, but that was seldom remembered)» [2,с.71]

«...а ще найближчі - Переґрій Тук (зазвичай званий Піном) та Меррі Брендібок (повне ім'я в нього було Меріадок, але про це майже не згадували)» [19, с.75]

«...але найближчими друзями були Переґрін Тук (по-простому — Піпін) і Мері Брендіцап (його справжнє ім'я було Меріадок, але про це рідко згадували).» [18, с.74]

2.4. Синтаксично-стилістичні засоби вираження експресивності

Синтаксис має надзвичайно широкі експресивні можливості, що закладені у синтаксичній сполучуваності слів, словосполучень, висловлень, будові речень, вибору засобів зв'язку, тощо.

Синтаксичні конструкції експресивного типу пов'язані зі змістом, їхня структурно-семантична організація визначається прагматичними установками автора на максимальний вплив на читача.

Одним із засобів вираження категорії експресивності на рівні синтаксису є експресивні синтаксичні конструкції. Завдяки взаємозв'язку загальномовної категорії експресивності із суміжними лінгвістичними категоріями емоційності, оцінки, інтенсивності експресивним синтаксичним конструкціям притаманний весь комплекс значень зазначених категорій, реалізований цими конструкціями під час виконання ними в тексті експресивно-підсилювальної функції.

Найбільш поширеним засобом експресивного синтаксису є еліптичні (неповні) речення. Відсутні члени речення заповнюються самою мовною ситуацією; додатковими, позамовними засобами передачі необхідного сенсу є міміка і жести мовця.

«River, and then.» [2, с.35]

«It was something colder. I think it was.» [2, с. 481]

«I fear they come from – Though I can not know what the likes of me can do against, against» [2, с. 223]

Також популярним прийомом є інверсія (непрямий порядок слів). Дж.Р.Р. Толкін часто використовує її у романі.

«Fifteen of my men I lost, and twelve horses alas!» [2, с.536]

У цьому прикладі використовується окликова інверсія з логічним виокремленням інформації. Герой шкодує, що втратив п'ятнадцять людей та п'ятнадцять коней.

«You move me, Gimli,» said Legolas. “I have never heard you speak like this before. Almost you make me regret that I have not seen these caves...» [2, с.668]

У цьому прикладі “Almost” стоїть на першому місці для акцентування уваги на почуттях, що склалися у Леголаса.

Варто зазначити, що не у всіх випадках інверсія виконує експресивну функцію.

У романі також часто використовуються анафора (єдинопочаток):

«I think, I think you are not really as you chose to look.» [2,с.220]

«Against delay. Against the way that seems easier. Against the burden that is laid on me. Against - well, if it must be said, against trust in the strength and truth of Men.» [2, с.493]

Використання кононативних сполучень надає незбагненності і грандіозності подіям, що відбуваються: *immeasurable halls, everlasting music, endless pilgrimage, endless rustling sigh, marvelous shape, immeasurable strength.*

Велика кількість дієслівних форм забезпечує динаміку художнього тексту:

«Then tottering, struggling up, with her last strength she drove her sword between crown and mantle, as the great shoulders bowed before her. The sword broke sparkling into many shards» [2, с.245]

Риторичні питання (питання, що не потребують відповіді) виконують функцію посилення виразності, певної експресії, ілюзії розмови з читачем.

Приклад з роману:

«Frodo was crushed by the news. How could they hope to reach Rivendell on foot, pursued by mounted enemies? They might as well set out for the Moon» .
[2, с.46]

Полісиндетон є синтаксичним засобом вираження підтекстової інформації, але він іноді грає в художньому творі важливу функцію.

Дуже часто автор використовує цей прийом при описі великих епічних подій, що відбувались колись у минулому і при описі місцевості.

Ось як він передає розповідь Тома про все, що відбувається, і відбувалося на навколишніх землях.

«Suddenly Tom's talk left the woods and went leaping up the young stream, over bubbling waterfalls, over pebbles and worn rocks, and among small flowers in close grass and wet crannies, wandering at last up on to the Downs. They heard of the Great Barrows, and the green mounds, and the stone-rings upon the hills and in the hollows among the hills. Sheep were bleating in flocks. Green walls and white walls rose. There were fortresses on the heights Kings of little kingdoms fought together, and the young Sun shone like fire on the red metal of their new and greedy swords. There was victory and defeat; and towers fell, fortresses were burned, and flames went up into the sky. Gold was piled on the biers of dead kings and queens; and mounds covered them, and the stone doors were shut; and the grass grew over all. Sheep walked for a while biting the grass, but soon the hills were empty again. A shadow came out of dark places far away, and the bones were stirred in the mounds. Barrow-wights walked in the hollow places with a clink of rings on cold fingers, and gold chains in the

wind. Stone rings grinned out of the ground like broken teeth in the moonlight».
[2,с.177]

2.5. Аналіз засобів вираження експресивності на лексичному рівні.

Найбільш багатий арсенал лексичних засобів вираження експресії. Мова роману Дж. Р. Р. Толкіна «Володар перснів» насичена лексикою з додатковою емоційною конотацією.

До емоційно негативної лексики можемо віднести таку: *to duck, to dread, to evict, to pester, to fidget, to snort, to collapse; stranded, troubled, nasty, offensive, menacing, vulgar; oddities, suspicion, tussle, annoyance, nuisance.*

До лексики з позитивною емоційною конотацією можемо віднести таку: *to cure, to heal; blessed, unscathed; glory, victory, valour, mercy, hope, honour.*

Епітет - це виразний засіб, заснований на виділенні якості, ознаки описуваного явища, яке оформляється у вигляді атрибутивних слів або словосполучень, що характеризують дане явище з точки зору індивідуального сприйняття цього явища.

«That was Gandalf's mark, of course, and the old man was Gandalf the Wizard, whose fame in the Shire was due mainly to his skill with fires, smokes, and lights» [2, с.50]

«То були, звичайно, Гандальфові знаки, бо старий цей і був Гандальф-чарівник, уславлений у Гобітанії саме завдяки своєму мистецтву робити чудеса з вогню та диму.» [19, с.54]

«People became enthusiastic; and they began to tick off the days on the calendar; and they watched eagerly for the postman, hoping for invitations» [2, с.51]

Народ викреслював дні з календарів, і в кожному куточку нетерпляче чекали на листоношу: коли ж це надійде запрошення? [19, с.55]

В художніх текстах найпопулярнішим засобом виразності та експресії є порівняння. Це стилістичне порівняння, яке в англійській мові утворюється за допомогою прийменників «like», «as» (як) або конструкції «as ... as», «as if...» (такий, як) та ін., коли встановлюється схожість або різниця між двома предметами чи людьми. Приклади художнього порівняння зустрічаються майже у всіх літературних творах. Однак стилістична забарвленість утворюється тільки у випадку, коли виникає образність у порівнянні.

«Her face looked as if she was in the throes of thinking out a really crushing parting remark; » [2, с.78]

«При цьому Геранія мала такий вираз на обличчі, неважко було здогадатись: вона похапцем шукає якоїсь убивчої репліки на прощання;» [19, с.82]

«Gandalf was shorter in stature than the other two; but his long white hair, his sweeping silver beard, and his broad shoulders, made him look like some wise king of ancient legend.» [2, с. 85]

«Гандалф на зріст був нижчий за інших двох; але його довгі срібно-сиве волосся та борода, його широкі плечі — все нагадувало про мудрих королів стародавніх легенд.» [18, с.86]

Другим стилістичним прийомом є метафора (фігура мови, яка безпосередньо порівнює одну річ з іншою для стилістичного ефекту).

Відмінність між порівнянням і метафорою у тому, що у метафорі автор створює сам образ явища, а в порівнянні безпосередньо зіставляє явища.

Автор неодноразово використовує метафори та метафористичні вирази при описі персонажів роману.

Ось як відгукується Том Бомбаділ про старого фермера Маггота, якого головні герої роману, що подорожують хобіти, недооцінюють і трохи зневажають:

There's earth under his old feet, and clay on his fingers; wisdom in his bones, and both his eyes are open.» [2, с.376]

Том характеризує Маггота як людину, яка прожила довге життя, прожила не безглуздо, а у важкій праці, і вона людина не тільки досвідчена, а й мудра. А вираз "обидва очима дивиться на світ" характеризує фермера як людину, яку не проведеш, не обдуриш, повз нього непоміченою не прослизне жодна дрібна деталь.

Розглянемо персоніфікацію (вид метафори, що полягає в оживленні реалій неживого світу):

«The Wind began to hiss over the grass» [2, с.237]

У прикладі образ оживляється образ вітру. За допомогою використання лексеми "hiss" автор надає образу негативної характеристики.

«Вітер засвистав у траві.» (пер. Н.Федорак, О.Фешовець) [19, с.240]

Антитеза – зіставлення контрастних чи протилежних образів, у якому створюється особливий літературний ефект в описах персонажів, подій у художньому творі. Роль антитези у розповіді може бути різноманітною. Розглянемо уривок, у якому королева ельфів Галадріель пророкує, що станеться з нею та її підданими, якщо кільце влади перейде до неї.

"And now at last it comes. You will give me the Ring freely! In place of the Dark Lord you will set up a Queen. And I shall not be dark, but beautiful and terrible as the Morning and the Night! Fair as the Sea and the Sun and the Snow upon the Mountain! Dreadful as the Storm and the Lightning! Stronger than the foundation of the earth. All shall love me and despair!" [2, с.244]

Дуже вдало Дж. Толкін використовує прийом антитези при описі протистояння чарівника Гендальфа та вогняного демона з пекла Балрога.

"The Balrog made no answer. The fire in it seemed to die, but the darkness grew. It stepped forward slowly on to the bridge, and suddenly it drew itself up to a great height, and its wings were spread from wall to wall; but still Gandalf could be seen, glimmering in the gloom; he seemed small and altogether alone: grey and bent, like a wizened tree before the onset of a storm". [19, с.248]

Тут антитеза використовується, щоб показати, наскільки нерівні сили протилежних сторін.

Прийом уособлення в романі Дж. Толкієна "Володар кілець" найчастіше використовується в описах природи.

При описі того, як природа може раптово змінюватися, показуючи іноді свою ворожість людям, автор теж неодноразово вдається до уособлення. Так, подорожуючи глухою місцевістю, хобіти раптово стають свідками того, як

«the wind began to blow steadily out of the West and pour the water of the distant seas on the dark heads of the hills in fine drenching rain» [2, с.420]

Образне вираження " на темні голови пагорбів " є одночасно метафорою і уособленням.

Ще одним стилістичним прийомом є іронія. Прийом цей досить складний, і іноді, щоб зрозуміти його використання у художньому тексті, необхідно уважно не раз перечитати уривок, у якому він використовується.

«As far as he could remember, Sam slept through the night in deep content, if logs are contented» [2, с.103]

Отже, у другому розділі ми проаналізували засоби вираження експресивності у художньому фентезійному тексті на матеріалі трилогії Дж.Р.Толкін “Володар Перснів”. Було досліджено реалізацію експресивності на кожному рівні мови (графічний, фонетико-фонологічний, синтаксично-стилістичний, морфологічний та лексичний) та способи її відтворення у перекладі з англійської на українську мову. Найбільшим виявився арсенал лексичних засобів. Автор використовує чимало експресивної лексики, а також створює свої власні назви – okazіоналізми. Велику кількість okazіоналізмів можна зазначити як особливість творів фентезі. Перекладачі трилогії надають особливу увагу образної системи твору-оригіналу та відтворення індивідуального стилю Толкіна, вдаючись до перекладацьких трансформацій та, у більшості випадків, намагаються досягти саме динамічної еквівалентності, яка відповідає за комунікативну функцію і намагається максимально зберегти той вплив на читача, який є в оригіналі.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Здійснене дослідження засобів реалізації експресивності в романі Дж. Р. Р. Толкіна «Володар пернів» та особливості їх відтворення українською мовою дало можливість зробити такі висновки.

Було визначено основні жанрово-стилістичні особливості творів фентезі, яке дало більше розуміння того, на які фактори треба звернути увагу при перекладі саме цього жанру. Збереження унікальної картини магічного світу створеного автором і досягнення прагматичного впливу на читача максимально наближеного тому, який існує в оригіналі є головною метою перекладачів.

Було вивчено категорію експресивності. Виявлено, що експресивність є комплексним поняттям, яке поєднує в собі компоненти інтенсивності, образності, емотивності, оцінності, емоційності та модальності, а реалізація експресивності в художньому тексті відбувається за допомогою взаємодії мовних одиниць усіх рівнів мови.

Визначені поняття еквівалентності тексту та перекладацьких трансформацій. Ми виокремили такі категорії еквівалентності: функціональна, формальна, та динамічна еквівалентність. Переважною для художнього тексту виявилась функціональна та динамічна. Перекладацькі трансформації – це різнорівневі прийоми перетворення одиниць оригінального тексту на одиниці тексту перекладу. Були зазначені основні трансформації, які найчастіше використовують перекладачі. Серед них лексичні: генералізація, конкретизація, модуляція, транслітерація, калькування, антонімічний переклад, додавання або вилучення слів; і граматичні: членування речень, об'єднання речень, граматична заміна, перестановка.

Було проведено аналіз на матеріалі трилогії роману Дж.Р.Р.Толкіна, як само експресивність реалізується у тексті на кожному з рівнів мови і

якими способами перекладачі адаптують текст на українську мову і досягають еквівалентності. Найчастіше використовувались такі перекладацькі трансформації як: генералізація, транслітерація (в особливості при перекладі авторських неологізмів), додавання, вилучення слів і граматична заміна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Longman Dictionary of English Language and Culture, 2005: 492
2. Tolkien J.R.R. The Lord of the Rings. Parts 1–3. N. Y.: HarperCollins Publishers, 2007 p.
3. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка (Стилистика декодирования). – Л.: Просвещение, 1973. – 302 с.
4. Арутюнян, А.Р. Экспрессия в художественном тексте / А.Р. Арутюнян // ПГУ. Университетские чтения – 2008.
5. Бархударов Л. С. Язык и перевод. (Вопросы общей и частной теории
6. Брандес М.П. Стилистика немецкого языка. – М.: Высшая школа, 1990. – 320 с
7. Гальперин, И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М.: Наука, 1981. – 139с.
8. Епанчинцев Р.В., Фролова А.А. К вопросу о жанре фэнтези в современной литературе // Вестник Северо-Восточного государственного университета. – 2016. – № 26. – С. 22-24.
9. Ефимов А. И. Стилистика художественной речи. М.: Издво Московского ун-та, 1961. 519 с
10. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Ч. 2.Лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні труднощі / В. І. Карабан. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 303 с.
11. Ковалів Ю. І. (2007) Фентезі // Літературознавча енциклопедія, Т. 2, С. 622.
12. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Т. 2. К. : ВЦ «Академія». 2007. 624 с.

13. Красавский Н.А. Эмоциональные концепты в немецкой и русской лингвокультурах: Монография / Н.А. Красавский. – Волгоград: Перемена, 2001.
14. Макарова Л. С. Коммуникативно-прагматические аспекты художественного перевода : дис. ... д-ра филол. наук / Л. С. Макарова. – М. : РГБ, 2006. – 364 с.
15. Найда Ю.А. К науке переводить // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. — М., 1978. — С. 99—114.
16. перевода) / Л. С. Бархударов. – М. : Междунар. Отношения, 1975. – 324 с.
17. Попович А. Проблемы художественного перевода / А. Попович. – Благовещенск : Благовещенский Гуманитарный колледж им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 196 с.
18. Толкін Дж.Р.Р. Володар Перснів / пер. з англ. О.В. Фешовець. Львів: Астролябія, 2006.
19. Толкін Дж.Р.Р. Володар Перснів. Трилогія. Кн. 1: Хранителі Персня / пер. А.В. Немірова. Харків: Фоліо, 2003.
20. Толкін Дж.Р.Р. Володар Перснів. Трилогія. Кн. 2: Дві вежі / пер. А.В. Немірова. Х.: Фоліо, 2003.
21. Тошович Б. Экспрессивный синтаксис глагола русского и сербского/хорватского языков. – М.: Языки славянской культуры, 2006. – 560 с.
22. Шаховский В.И. Эмоции: Долингвистика, лингвистика, лингвокультурология / В.И. Шаховский. – М.: Либроком, 2013. – 128с.

Електронні джерела:

23. http://4ua.co.ua/literature/vb2bd78b4d53a89421216d27_0.html

24. <https://sites.google.com/site/sekretipalitrizvukovihbarv/ponatta-ekspresivnosti>
25. <https://sites.google.com/site/sekretipalitrizvukovihbarv/ponatta-ekspresivnosti>

